



# **Kleine** **Grote Denkers**

## **Burgerschap PO**

Whitepaper



## **Kleine Grote Denkers**

Maart 2024

Alles uit deze uitgave mag gedeeld worden zonder schriftelijke toestemming van de uitgever. Download ook onze BurgerschapsCanvas om een gestructureerd en volledig gesprek over de burgerschapsopdracht te voeren met je team!

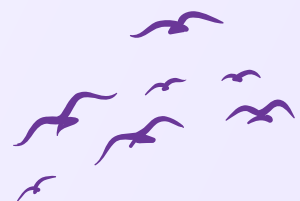
# Inhoud



1. Waarom een whitepaper over burgerschap?	p. 4
2. Waar gaat burgerschap over?	p. 6
3. Wat zegt de wet?	p.8
4. Wat doet de inspectie?	p. 9
5. Conceptkerndoelen SLO	p. 12
6. Wat is onze visie op onderwijs?	p. 15
7. Hoe kunnen wij helpen?	p. 17
8. Wetenschappelijke onderbouwing monitor	p. 18
9. BurgerschapsCanvas	p. 22
10. Referenties	p. 23

Veel leesplezier!

**Team Kleine Grote Denkers**





## Waarom een whitepaper over burgerschap?

Kleine Grote Denkers wil kinderen beter voorbereiden op morgen, door burgerschapsvaardigheden te borgen in het basisonderwijs d.m.v. filosofie & spel. Dat betekent dat wij veel op scholen komen om met kinderen te filosoferen in de klas en leerkrachten te helpen om kinderen meer denkvragen te stellen en met een onderzoekende houding voor de klas te staan. Ons aanbod is erop gericht om kinderen van groep 1 t/m 8 op een laagdrempelige en leuke manier te laten oefenen met burgerschapsvaardigheden. Zo zijn wij al jarenlang dagelijks op scholen te vinden.

Wat wij zien, is dat veel scholen en stichtingen worstelen met hoe ze vorm kunnen geven aan de burgerschapsopdracht. En begrijpelijk; het is een veel omvattend concept wat meerdere interpretaties kent en niet gemakkelijk in concrete opbrengsten te vangen is. Dit maakt het niet minder belangrijk. Dat vindt ook de wetgever, die de wet over burgerschap in 2021 heeft aangescherpt om scholen meer richting en een dwingendere opdracht te geven in het vormen van hun burgerschapsonderwijs. In de praktijk zien wij dat ene school hier ver in is en waarbij burgerschap al jaren als prioriteit wordt ervaren en dus ook op de agenda staat, terwijl andere scholen nog moeten beginnen met het expliciet maken van wat ze eigenlijk aanbieden in het kader van burgerschap.

Daarnaast geven onderzoeken over de staat van het burgerschapsonderwijs in Nederland aan dat het aanbod fragmentarisch en ondermaats is (SLO 2018). Oorzaken die daarin worden genoemd zijn onduidelijke wetgeving, geen prioriteit/tijd en een tekort aan goede leermiddelen. Dit maakt dat het onderwerp vaak vooruit is geschoven. Daarentegen zien wij nu een verandering en zetten scholen het thema burgerschap prominenter op hun agenda.

Hierin willen wij in de ontwerpfase van het burgerschapsaanbod graag van betekenis zijn voor beleidsmakers, directeuren en werkgroepen burgerschap van basisscholen. De werkwijze van Kleine Grote Denkers is dat wij al ons aanbod maken in co-creatie met scholen. We vragen uit waar scholen behoefte aan hebben, maken hier prototypes van die leerkrachten testen in de klas en die wij aanpassen aan de opdracht van de school en de wensen van de leerkracht. We zien nu dat er een gat zit tussen wat beleid zegt over burgerschap en wat hoe weten over wat je daar in praktijk mee kan doen. En precies daarbij willen wij van dienst zijn.



In dit whitepaper lees je precies genoeg over burgerschap om er morgen met je team mee aan de slag te kunnen gaan. We nemen je mee in wat burgerschap is of kan zijn, om vervolgens de koppeling te maken met de huidige wetgeving en de rol van Inspectie. Daarna delen we de visie van Kleine Grote Denkers op burgerschap en delen we hoe wij een met onze aanpak en lesmaterialen bijdragen aan onze gezamenlijke burgerschapsopdracht. Ten slotte evalueren we onze leermiddelen vanuit het leermiddelenanalysekader van SLO, zodat je het aanbod van Kleine Grote Denkers goed kan vergelijken met alternatieven.

En om je na het lezen van dit whitepaper gelijk in de actiestand te zetten, hebben we een **BurgerschapsCanvas** gemaakt om hierover een gestructureerd en volledig gesprek te voeren met je werkgroep burgerschap. Deze kun je downloaden op:

[www.kleinegrotedenkers.nl/burgerschap](http://www.kleinegrotedenkers.nl/burgerschap)



## Waar gaat burgerschap over?



Het startpunt van onderzoek als filosoof, wetenschapper of kind begint bij het jezelf afvragen wat dingen betekenen. De vraag "Wat is...?" is daarbij vaak het startpunt. Vaak zijn er eindeloos veel mogelijkheden om die vraag te beantwoorden. Dit stimuleert de verwondering en het lerende vermogen van het kind. En ergens gaandeweg het proces van volwassen worden lijken we die wilskracht en verwondering om dingen te begrijpen te verliezen. Maar om goed te begrijpen hoe we de burgerschapsopdracht in praktijk kunnen brengen, zullen we ons wel degelijk eerst af moeten vragen: "Wat is burgerschap?".

De betekenis van burgerschap kent veel invullingen en dimensies. Als je het opzoekt kom je hele nauwe definities tegen, zoals 'Inwoner van een land', 'De juridische band van een individu tot een staat' of hele uitgebreide definitie waarin politiek, sociaal, cultureel en economisch burgerschap wordt onderscheiden. Het maakt vooral uit in welke tijd je het vraagt en aan wie. Een liberaal antwoordt de vraag over wat burgerschap is anders dan een communist bijvoorbeeld. Of iemand uit de tijd van het Romeinse Rijk t.o.v. iemand uit de Renaissance.

In het Romeinse Rijk werd burgerschap bijvoorbeeld beschouwd als een privilege dat alleen was voorbehouden aan vrije mannen die in staat waren om zich in te zetten voor de politieke en militaire belangen van de stadstaat. Door de tijd heen is burgerschap verder geëvolueerd naar een inclusief en democratisch ideaal (voor ons). Burgerschap gaat nu niet alleen over het hebben van politieke en juridische rechten, maar ook over het hebben van gelijke kansen en het kunnen bijdragen aan de maatschappij. In deze context gaat burgerschap ook over het bevorderen van sociale rechtvaardigheid, duurzaamheid en inclusie.

Een belangrijk leerpunt hieruit is dat we op moeten passen met kinderen eenzijdig vertellen 'hoe het zit'. De geschiedenis leert dat we daar nogal vaak van mening over veranderen. Zo ook met burgerschap. Als we kinderen gaan vertellen wat het is om een goede burger te zijn, welk perspectief pak je dan? Een links- of rechtsgeïntendeerd perspectief? Een economisch perspectief? Het perspectief van 100 jaar geleden? Het perspectief van over 10 jaar als ze van school komen? En wie ben ik om een ander te vertellen wat goed burgerschap is? 'Als jij (kind, vluchteling, etc.) je maar aan mijn normen houdt, wil ik best tolerant zijn naar jou'. Hoe (schijn)tolerant en geëmancipeerd is dat? Tolerantie werkt twee kanten op en vraagt dus ook van beide kanten moed om je eigen opvattingen aan te durven passen. Wat zouden kinderen ons kunnen leren over goed burgerschap? Waarin kunnen wij leren van Syrische vluchtelingen?



In Nederland hebben we wel een aantal basiswaarden waarvan we het belangrijk vinden dat iedereen daar invulling aan geeft: **vrijheid, gelijkheid en solidariteit**. Als we allemaal zo vrij mogelijk willen zijn, zullen we wat afspraken moeten maken met elkaar die dit ook faciliteren. We leven nu eenmaal in een samenleving met veel verschillende achtergronden en opvattingen. Dat is ook wat Nederland al sinds haar oprichting kenmerkt: het is een plek waar (over het algemeen) religies naast elkaar kunnen bestaan en waarin de mensen samen-leven; tolerant zijn naar elkaar.



Wat ons betreft is goed burgerschap een uitnodiging aan de ander: We zijn samen in dit land (en op deze wereld). Mijn en jouw acties en overtuigingen doen ertoe en hebben invloed op elkaar. Laten we samen ontdekken wat dat voor ons betekent.



## Wat zegt de wet?

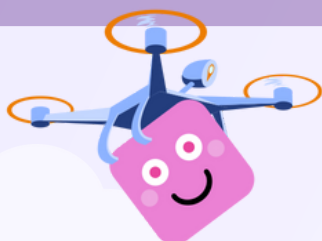


De vernieuwde wet over burgerschap (2021) zorgt ervoor dat de burgerschapsopdracht minder vrijblijvend is en benadrukt de basiswaarden van de democratische rechtstaat en school als oefenplaats voor democratisch burgerschap. Deze aanscherping heeft plaatsgevonden, omdat de oorspronkelijke wet over burgerschap (2006) te weinig houvast en richting voor scholen gaf om hier iets mee te doen. In de onderwijswetten geldt de volgende formulering (artikel 8 lid 3 van de Wet op het primair onderwijs, artikel 17 van de Wet op het voortgezet onderwijs en artikel 11 lid 3 van de wet op de expertisecentra):

Het onderwijs **bevordert (1)** actief burgerschap en **sociale cohesie** op **doelgerichte en samenhangende (2)** wijze, waarbij het onderwijs zich in ieder geval herkenbaar richt op:

1. Het bijbrengen van **respect voor en kennis van de basiswaarden van de democratische rechtsstaat**, zoals verankerd in de Grondwet, en de universeel geldende fundamentele rechten en vrijheden van de mens, en het handelen naar deze basiswaarden op school;
2. Het **ontwikkelen van de sociale en maatschappelijke competenties** die de leerling in staat stellen deel uit te maken van en bij te dragen aan de pluriforme, democratische Nederlandse samenleving; en
3. Het **bijbrengen van kennis over en respect voor verschillen** in godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid, afkomst, geslacht, handicap of seksuele gerichtheid en ook de waarde dat **gelijke gevallen gelijk behandeld** worden.

Het bevoegd gezag draagt zorg voor een **schoolcultuur** die in **overeenstemming is met de waarden (3)**, bedoeld in het derde lid, onderdeel a, creëert een omgeving waarin leerlingen worden **gestimuleerd actief te oefenen** met de omgang met en het handelen naar deze waarden en draagt voorts zorg voor een omgeving waarin **leerlingen en personeel zich veilig en geaccepteerd weten**, ongeacht de in het derde lid, onder c, genoemde verschillen.



De dikgedrukte teksten verschillen met de oude formulering. Een aantal opmerkingen hierover:

1. Zoals je leest staat er nu 'bevordert'. Hier stond eerst 'mede gericht'. Dit maakt het burgerschapsonderwijs minder vrijblijvend en verplicht.
2. Doelgericht en samenhangend is expliciet toegevoegd om aan te geven dat scholen een visie moeten ontwikkelen op burgerschap, hier leerdoelen aan moeten verbinden en dit vervolgens ook planmatig en samenhangend vorm moeten geven.
3. Ondanks dat scholen nog steeds vrij zijn om de burgerschapsopdracht zelf vorm te geven, stelt de wetgever nu een ondergrens aan de schoolcultuur, want zoals je leest moet deze "in overeenstemming zijn met de waarden...".



## **Wat doet de inspectie?**

Het nieuwe wettelijke kader zorgt voor (lichte) veranderingen in hoe de Inspectie toezicht houdt op de naleving hiervan. Burgerschap is geen apart domein meer, maar het heeft een verweven plek in het gehele onderwijsaanbod. De school als oefenplaats is hierbij belangrijker geworden. De Inspectie hanteert geen eigen eisen, maar neemt de wet als uitgangspunt én minimum waar scholen aan moeten voldoen. De school staat vrij om hier op haar eigen manier invulling aan te geven. De Inspectie kijkt op hoofdlijnen naar drie dingen:

### **1. Beleidsmatig – Hoe goed heb je over burgerschap nagedacht?**

De Inspectie verwacht dat je hebt nagedacht over de vraag welke bijdrage de school wil leveren aan de bevordering van actief burgerschap en sociale cohesie van de leerlingen in de schoolspecifieke omgeving. In het verlengde hiervan moeten leerdoelen zijn opgesteld en moet er een plan zijn om dit te realiseren. Je moet vanuit deze visie keuzes kunnen verantwoorden en je moet op een of andere manier inzicht hebben in welke mate deze doelen ook worden gerealiseerd. Met inzicht in de voortgang van je burgerschapsonderwijs kunnen wij je helpen, maar daarover later meer. Ook kijkt de Inspectie er naar of je bijvoorbeeld een social media beleid hebt, welke preventieve maatregelen er zijn en of er afstemming is met actoren buiten de school.

## 2. Aanbod – Voldoet het aan de minimumeisen die de wet stelt?

- Heb je een samenhangend aanbod weten te creëren dat invulling geeft aan de wetsartikelen zoals hierboven beschreven?
- Hoe komen kinderen in aanraking met de basiswaarden van de democratie en universele grondrechten?
- Hoe worden de sociale en maatschappelijke competenties ingeoefend die kinderen helpen om deel uit te maken van en bij te dragen aan een pluriforme maatschappij?
- Hoe komen kinderen in aanraking met verschillen in achtergronden, overtuigingen etc. en hoe wordt hen geleerd hiermee om te gaan?
- Hoe leren kinderen omgaan met conflicten?
- Hierbij is het ook belangrijk dat alle leerkrachten voldoende ondersteund worden in de uitvoering hiervan, zodat zij met zelfvertrouwen en een veilig gevoel de leerdoelen ook durven realiseren en uitdragen.



### 3. School als oefenplaats – Is er een omgeving waarin kinderen actief worden gestimuleerd om te oefenen met de basiswaarden van de democratie?

De school en klas fungeren als brug tussen de thuiswereld van het kind en de maatschappij waarin het kind opgroeit. Dit maakt het de ideale oefenplaats om te oefenen en te spelen. De Inspectie zal dus ook kijken naar hoe de school een omgeving heeft gecreëerd waarin leerlingen worden gestimuleerd actief te oefenen met de omgang met en het handelen naar de basiswaarden van de democratie. Belangrijk hierbij is dat zowel leerlingen als leerkrachten hier een veilig gevoel bij hebben en dat dit 'schoolklimaat' in overeenstemming is met de basiswaarden. Uit internationaal onderzoek van ICCS over burgerschap op scholen komt naar voren dat een belangrijke variabele voor effectief burgerschapsonderwijs een klasklimaat is dat gunstig is voor debat en discussie (Schulz e.a., 2016). Misschien is de filosofieles dan wel de ideale oefenplaats voor burgerschap? Wie weet.





## Conceptversie SLO 2024

### De school zorgt voor een democratische cultuur.

Het gaat hierbij om:

- Zorgen voor een veilige schoolomgeving met aandacht voor diversiteit en inclusie.
- Aanbieden van activiteiten die de betekenis van democratische waarden laten zien.
- Stimuleren van kritische denkvaardigheden, morele en ethische oordeelsvorming en het offline en online respectvol communiceren daarover.
- Samen met leerlingen vormgeven van een democratische cultuur.
- Aandacht besteden aan actualiteit en maatschappelijke vraagstukken in samenhang met verschillende leergebieden.

Te denken valt aan:

- Bieden van een rijke leesomgeving en leermiddelen waarbij aandacht is voor diversiteit en inclusie;
- Organiseren van samenwerkingsverbanden met lokale of regionale maatschappelijke organisaties;
- Stimuleren van ouderbetrokkenheid bij de school;
- Faciliteren van verschillende vormen van leerlingenparticipatie, zoals kringgesprekken, leerlingenraden, betrokkenheid bij de inrichting van het lokaal of de school;
- Organiseren van themadagen, projectweken, excursies of gastlessen over diversiteit, vrijheid of maatschappelijke vraagstukken.



### De leerling handelt respectvol vanuit kennis over een diverse samenleving.

Het gaat hierbij om:

- Kennis over hoe de grondwet diversiteit in geloofs- en levensovertuiging, politieke voorkeur, afkomst, gender, seksuele oriëntatie en beperkingen beschermt.
- Inschatten en bespreken van situaties die racistisch, discriminerend of stereotyperend zijn.
- Verkennen van en reflecteren op de eigen offline en online identiteit in relatie tot anderen.
- In gedrag rekening houden met ervaringen en perspectieven van anderen.

Te denken valt aan:

- Uitbeelden van verschillende gewoonten vanuit huis, zonder in stereotypering te vallen.
- Lezen van nieuwsbegrip, jeugdliteratuur en teksten in digitale media waarin verschillende identiteiten en perspectieven naar voren komen en hier gesprekken over voeren.
- Vragen formuleren om de ander beter te leren kennen.
- Geven van een autobiografische presentatie.
- Dialoog voeren over vooroordelen en discriminatie, bijvoorbeeld aan de hand van stellingen of praatkaarten.



## Conceptversie SLO 2024

### De leerling geeft aan hoe diens handelen verbonden is met democratische waarden.

Het gaat hierbij om:

- Kennis over de ontwikkeling en de betekenis van de democratische waarden vrijheid, gelijkheid en solidariteit.
- Kennis over het belang van de grondwet, kinder- en mensenrechten ter bescherming van vrijheid, gelijkheid en solidariteit.
- Verkennen van de grenzen aan vrijheid, gelijkheid en solidariteit.
- Verkennen op basis van morele en ethische perspectieven wat rechtvaardigheid en verantwoordelijk handelen betekent voor jezelf.
- Afwegen hoe het eigen handelen effect heeft op de omgeving en het welzijn van anderen, nu en in de toekomst.

Te denken valt aan:

- Maken van een muurkrant over kinderrechten.
- Aan de hand van beelden met verschillende perspectieven filosoferen over de democratische waarden.
- In gesprek met gastsprekers bij wie vrijheid in het geding is geweest.
- Opkomen voor vrijheid en tegen onrechtvaardigheid, bijvoorbeeld door het schrijven van brieven.
- Verbinden van online en offline omgangsvormen in de klas en op school met democratische waarden.



### De leerling verkent verschillende mogelijkheden om bij te dragen aan de samenleving.

Het gaat hierbij om:

- Kennis over taken, rollen, rechten en plichten van burgers in de samenleving.
- Verkennen welke middelen kunnen worden ingezet om individueel en collectief bij te dragen aan maatschappelijke veranderingen.
- Oriënteren op maatschappelijke initiatieven, bewegingen en organisaties.
- Benoemen en waarderen van de eigen bijdrage aan de samenleving in dagelijkse situaties.
- Verkennen van de eigen mogelijkheden om maatschappelijke betrokkenheid vorm te geven.

Te denken valt aan:

- Lezen van verschillende vormen van literatuur over kinderen en jongeren die zich inzetten om een betere wereld mogelijk te maken.
- Bezoeken van verenigingen en maatschappelijke organisaties in de buurt.
- Deelnemen aan maatschappelijke activiteiten binnen de context van school.
- Maken van een poster of een filmpje om maatschappelijke misstanden onder de aandacht te brengen.



## Conceptversie SLO 2024

### De leerling verkent hoe die democratisch handelen in dagelijkse situaties kan vormgeven.

Het gaat hierbij om:

- Beschrijven hoe in een democratie macht en invloed worden uitgeoefend.
- Benoemen van vormen van inspraak en besluitvorming in dagelijkse situaties.
- Communiceren op een respectvolle wijze.
- Leren omgaan met de wensen en de stem van de minderheid in besluitvormingsprocessen.
- Reflecteren op proces en uitkomsten van inspraak en besluitvorming in de schoolomgeving.

Te denken valt aan:

- Samen klassenregels opstellen.
- Deelnemen aan excursies die de werking van de democratie zichtbaar maken, zoals een bezoek aan het gemeentehuis.
- Het maken van een verkiezingsprogramma en van affiches.
- Deelnemen aan educatieve simulaties over bestuur en besluitvorming.



### De leerling weegt af welke mogelijkheden die heeft om ten aanzien van maatschappelijke vraagstukken te handelen.

Het gaat hierbij om:

- Benoemen welke belangen en perspectieven een rol spelen binnen actuele, maatschappelijke en planetaire vraagstukken.
- Uitdrukken van persoonlijke idealen en opvattingen.
- Reflecteren hoe de eigen identiteit en waarden het handelen kunnen beïnvloeden.
- Verkennen welke individuele en collectieve bijdragen aan oplossingen mogelijk zijn.

Te denken valt aan:

- Een gesprek voeren over maatschappelijke vraagstukken aan de hand van een themahoek, prentenboek of nieuwsberichten.
- Maken van een maquette voor een toekomstbestendige wijk.
- Onderzoeken wat de impact is van je persoonlijke leefstijl op de planeet.
- Geven van je mening over een maatschappelijk vraagstuk na het lezen, beluisteren of bekijken van teksten of het bekijken van een film of documentaire over dit onderwerp.
- Verschillen in de wereld verkennen met wiskunde en digitale media, bijvoorbeeld verschillen in inkomen, bevolkingsdichtheid en klimaat.



## Wat is onze visie op onderwijs?

Het doel van onderwijs heeft door de geschiedenis heen verschillende betekenissen gehad en is altijd geëvolueerd in reactie op veranderingen in de samenleving. Ieder met een onderwijshart, doet natuurlijk zijn of haar best om kinderen zo goed mogelijk voor te bereiden op morgen. Dit betekent ook dat wij als onderwijsprofessionals medeverantwoordelijk zijn voor hoe veranderingen in de samenleving weerspiegelt worden in het onderwijs dat we verzorgen. Een andere bepalende factor hierin is het curriculum. Zo is de toenemende aandacht voor burgerschap net zo goed een weerspiegeling van wat onze maatschappij nodig heeft. Dit komt in het onderwijs weer tot uiting via het curriculum (de wet) en de rol van de leerkracht (het onderwijshart).

In de Klassieke Oudheid was onderwijs gericht op het cultiveren van de geest en het ontwikkelen van deugdzaamheid. Dit was gericht op de elite om hen voor te bereiden om de staat te besturen, met grote aandacht voor literatuur, filosofie en retorica. In de Middeleeuwen lag de nadruk van het onderwijs op religie, met als doel om individuen op te leiden als priesters en monniken. Tijdens de Renaissance en vervolgens de Verlichting richtte het onderwijs zich op het ontwikkelen van individuen tot verlichte burgers en het verbeteren van de menselijke conditie. Met de Industriële Revolutie voor de deur, kwam er meer nadruk op praktische, technische vaardigheden om mensen tot productieve arbeiders op te leiden. Na de oorlog was kennisoverdracht de belangrijkste taak van het onderwijs.

Het doel van onderwijs nu is breder en richt zich naast aandacht voor kwalificatie ook op socialisatie en personificatie. Dit betekent dat het gericht is op het ontwikkelen van individuen die kritisch kunnen denken, probleemoplossende vaardigheden hebben en in staat zijn om zich aan te passen aan een snel veranderende wereld. Hierin speelt het ontwikkelen van sociale en emotionele vaardigheden én het vermogen om te worden wie je bent (of wil zijn) een steeds belangrijkere rol. De bevordering van inclusiviteit en diversiteit in het onderwijs gaat hiermee gepaard.

De conclusie van bovenstaande analyse is dat onderwijs haar relevantie verliest als zij niet meebeweegt met hoe de samenleving over tijd (fundamenteel) verandert. Er zijn veel manieren te onderscheiden waarop het onderwijs goed meebeweegt en minder goed meebeweegt. Grote Denkers zet zich in voor de twee domeinen waarin wij geloven dat onderwijs niet goed of te traag meebeweegt. Dit is samen te vatten in de volgende spreuk:

Zélf leren denken en samen leren leven.



## 1. Zélf leren denken.

De balans tussen leren weten en leren denken is niet meer up to date. Onderwijs zou minder over weten moeten gaan en meer over denken. Kennis is nog steeds belangrijk, maar de manieren waarop kennis beschikbaar en nodig is, verandert razendsnel (bijvoorbeeld door kunstmatige intelligentie (AI), zoals ChatGPT). Door robotisering en automatisering zullen er banen verdwijnen, kansen verschijnen en zal de rol van de mens daarin veranderen. Goed kunnen denken (creatief, kritisch) wordt belangrijker dan goed kunnen weten. School dient je voor te bereiden op deze rol, maar er wordt nu nog te veel geïfend met weten, zoals het toetsen van 'juiste' antwoorden op een toets. Hierdoor wordt je vermogen om zélf te denken te weinig gestimuleerd en ontwikkel je niet alleen te weinig eigenheid; je bouwt ook minder zelfvertrouwen op dat jouw gedachtes en ideeën ertoe doen.



## 2. Samen leren leven.

Mensen zijn sociale wezens en je vermogens om met andere mensen om te gaan is van grote invloed op hoe gelukkig of 'succesvol' je wordt in het leven. Wanneer we in staat zijn om de eigenheid van de ander te begrijpen en te waarderen én wanneer we goed samenwerken om de wereld van vandaag een stukje mooier te maken dan die van gisteren, zullen we floreren als groepje mensen in verbinding deze rondslingerende rots (de aarde).

Zeker in onze pluriforme samenleving hebben we scholen nodig die dit ideaal beschermen en uitdragen. Enerzijds omdat radicalisering en polarisering ervoor zorgen dat we steeds verder weg van elkaar lijken te staan. Anderzijds omdat technologieën als algoritmes ons vooral in contact brengen met mensen in onze bubbel (het algoritme bepaalt welke informatie jij te zien krijgt op basis van jouw voorkeuren en interesses).

De essentie van burgerschap gaat precies over deze uitdagingen. Als we, zoals de wet ook voorschrijft, kinderen onze basiswaarden vrijheid, gelijkheid en solidariteit op hun eigen manier laten internaliseren, hen laten oefenen in hoe je met anderen omgaat en hen laten beseffen dat zij en hun acties er écht toe doen, dan zijn we weer op koers om mee te bewegen met wat de samenleving nu van ons vraagt.

Kleine Grote Denkers heeft vanuit deze visie een aanbod (en aanpak) ontwikkeld. Al een beetje nieuwsgierig?

# Kleine Grote Denkers

Alles om burgerschap goed weg te zetten op jouw school!

Kleine Grote Denkers helpt scholen om hun gehele burgerschapsaanbod compleet te maken. We zijn er om samen met jullie tot een plan te komen, om inzicht te krijgen in en regie te krijgen op de voortgang en om d.m.v. filosofie & spel te werken aan je gestelde leerdoelen. En dit alles maken we zo simpel en leuk mogelijk samen met de werkgroep burgerschap en het team!

1

## Begeleiding voor een goed plan

- Wij maken de burgerschapsopdracht simpel en leuk.
- Inspirerende workshops en werksessies met interactieve werkvormen.
- Als procespartner geven we formats waarmee de werkgroep uit de voeten kan.



2



## Monitor voor inzicht & voortgang

- Kies zelf burgerschapsvaardigheden die bij jullie visie en populatiebehoefte horen.
- Geïntegreerd met filosofiemethode of los inzetbaar.
- Op basis van zelfreflectie op groepsniveau én individueel niveau.

3

## Materiaal & implementatie in de klas

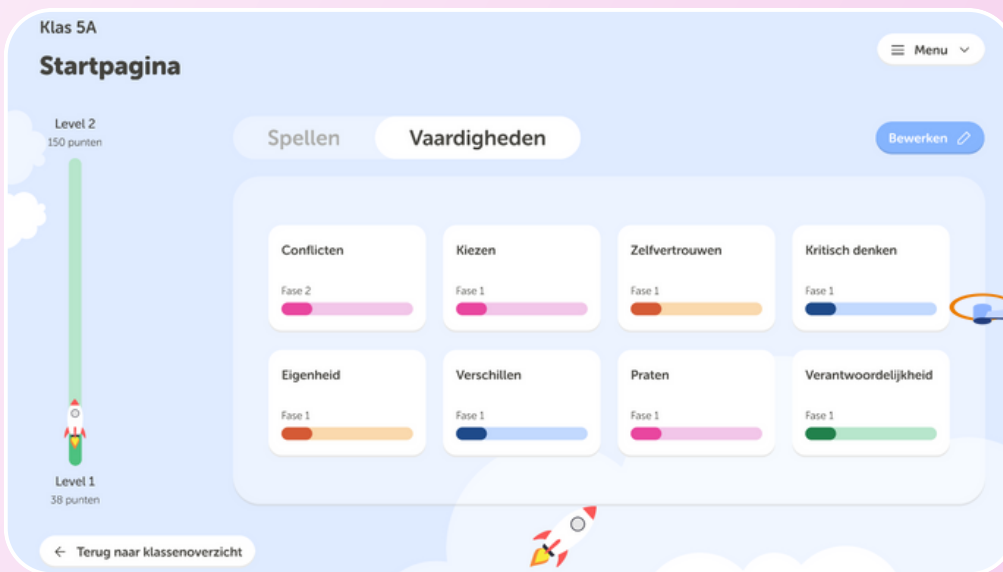
- Alle burgerschapsthema's verwerkt in 15 tijdloze en prikkelende thema's.
- Kinderen gaan in kleine groepjes spelenderwijs met elkaar in gesprek (over burgerschapsthema's).
- Zorg voor implementatie en aandacht met o.a. inspiratiesessie, voorbeeldlessen en borgingsworkshop.



## Wetenschappelijke onderbouwing monitor KGD

Burgerschap laat zich minder makkelijk kwantificeren dan rekenen of taal. En om kinderen een toets te laten maken in burgerschap, raakt kant nog wal. Burgerschap gaat over mij in relatie tot jou en ons; het is relationeel. We zitten dan wel met de vraag: op basis van welke informatie weten we in hoeverre onze leerdoelen (betreffende burgerschap) gerealiseerd worden en waar we meer of minder aandacht aan willen besteden?

Kleine Grote Denkers heeft een tool ontwikkeld om het effect van burgerschapsonderwijs inzichtelijk te maken: de monitor voor (burgerschaps)vaardigheden. Deze monitor is gebaseerd op twee pijlers: **inspanning belonen en sturen op eigenaarschap**. Daarbij hebben we het mogelijk gemaakt om schoolspecifieke vaardigheden toe te voegen, zodat ook andere vaardigheden op deze manier bijgehouden kunnen. Op deze manier heb je tooling om je schoolvisie daadwerkelijk bij de kinderen op een zachte manier bij te houden en te stimuleren. Daarbij is het voor de burgerschapsopdracht ook belangrijk om je burgerschapsonderwijs te koppelen aan je schoolvisie!



Carol Dweck, een motivatiepsycholoog, heeft onderzocht wat het effect is van het prijzen van **inspanning versus prestatie**. Ze ontdekte dat wanneer we onze kinderen vertellen dat ze "slim" zijn en hun gedrag dat hun intelligentie bevestigt belonen op basis van prestaties, we ze ervan weerhouden om taken aan te pakken die niet van nature komen. Een kind dat "slim" is, in de traditionele zin van het woord, weet mogelijk niet hoe hij om moet gaan met dingen die hem niet lukken. Aan de andere kant, als we inspanning prijzen, helpen we kinderen die moeilijke taken benaderen met de wetenschap dat hun harde inzet, niet hun natuurlijke talenten, hen kan en zal helpen slagen.

Overeenkomstig legt Daniel Pink (ook een motivatiepsycholoog) drie gebieden uit waarin ouders, leraren en bedrijven inspanning kunnen aanmoedigen. Hij zegt dat de focus moet liggen op **·autonomie**, "de drang om ons eigen leven te sturen," **meesterschap**, "het verlangen om steeds beter te worden in iets wat ertoe doet," en **·zingeving**, "het verlangen om te doen wat we doen in dienst van iets groters dan onszelf." Aan al deze idealen wordt gewerkt als je de inspanning van je kind prijst boven haar prestaties:

Het belonen van inspanning laat het kind zien dat je trots op haar bent omdat ze autonoom werkt aan haar doelen. Wanneer je zegt: "Wow! Je hebt echt hard gewerkt aan dat project," zelfs als het niet af is of perfect, is ze waarschijnlijk geneigd om in de toekomst soortgelijke projecten zelfstandig en zonder beloning aan te pakken.

Het belonen van inspanning moedigt kinderen aan om hard te blijven werken totdat ze een nieuw concept beheersen, in plaats van te stoppen wanneer de opdracht zelf is voltooid. Wanneer je inspanning beloont, zal er meer inspanning volgen, maar wanneer je alleen een prestatie beloont, stopt het harde werk vaak wanneer de taak is voltooid, of wanneer de taak te moeilijk is.

Het belonen van inspanning nodigt kinderen uit hun werk te zien als iets anders dan een middel om een doel te bereiken. Door de inspanning van kinderen te belonen, bevordert je het gevoel dat ze bijdragen aan iets groots, dat hard werken de moeite waard is. Wanneer we inspanning belonen, bevorderen we dat ze dingen doen omdat ze er toe doen, omdat ze het leuk vinden, omdat ze het interessant vinden, en omdat ze deel uitmaken van iets belangrijks.



**Vaardigheden bewerken** Annuleren ✕ Opslaan ✓

Klik op + bij de vaardigheden die je wil selecteren.

Verantwoordelijkheid +	Sociaal +
Eigenheid +	Zelfvertrouwen +
Kiezen +	Creatief denken +
Conflicten +	Kritisch denken +
Eigenheid +	Respect +
Verschillen +	Diversiteit +
Praten +	Samenwerken +
Luisteren +	Gelijkheid +

Geselecteerd voor Klas 5A

8

Naast inspanning belonen, weten we dat het belangrijk is om te sturen op eigenaarschap. Eigenaarschap betekent in deze context de mate van de gevoelde verantwoordelijkheid voor het leerproces (Hintze, Burke, & Beyerlein, 2013). Kinderen die eigenaar zijn van hun eigen leerproces zijn meer betrokken en gemotiveerd (Van Dycke, Martin, & Lovett, 2006) en bovendien halen ze hogere leerresultaten (Duckworth, Quin, & Seligman, 2009; Marzano, 2008). Hoe kunnen we kinderen helpen om zich meer verantwoordelijk te voelen?

Belangrijk hierbij is een leeromgeving te creëren waarin kinderen eigen doelen leren stellen en waarin je kinderen leert te reflecteren en na te denken en te praten over leren zodat ze een actieve leerhouding ontwikkelen (Duckworth, Quin, & Seligman, 2009). Eigenaarschap wordt flink bevorderd wanneer de leraar in staat is om de juiste feedback te geven (Hattie & Timperley, 2007). Dit zorgt er namelijk voor dat kinderen inzicht krijgen in de leerstrategieën die ze gebruiken en wat nodig is om de doelen te bereiken. Daarbij wil je kinderen concreet inzicht geven in hun eigen voortgang en ze hierop op een constructieve manier uitdagen en begeleiden.

Met één klik op de knop heb je per leerling hun eigen voortgang t.o.v. zichzelf inzichtelijk en kan je dit gebruiken in portfolio's en/of kindgesprekken en hierbij te sturen op eigenaarschap.

Ben je benieuwd naar hoe onze monitor werkt en of het iets voor jullie school zou kunnen zijn? We nodigen je graag uit om meer te ontdekken en te zien hoe we samen kunnen bouwen aan een sterk fundament voor de toekomst van onze kinderen.

Klas 5A

## Hoe ging de les?

Menu

### Conflicten

Hoe goed is de klas in omgaan met conflicten?

- +3 Het ging fantastisch!
- +2 Het ging beter.
- +1 We hebben er op gelet.

#### Fase 2

In deze fase zijn we nu

- Is bereid om discussie aan te gaan.
- Blijft rustig en respectvol in conflict.
- Is oké met oneens zijn.

#### Fase 3

Hier gaan we voor!

- Vind discussiëren een geschikte manier om conflicten op te lossen.
- Is op zoek naar de beste argumenten
- Wil niet per se gelijk hebben, maar oplossen

Terug

Punten toekennen

Mocht je met Kleine Grote Denkers gaan werken, raden wij aan om ook het kenniscomponent ergens in je aanbod terug te laten komen. Waarschijnlijk is dit deel al gedekt via de huidige kerndoelen. Daarnaast adviseren we om activiteiten binnen en buiten de school te organiseren die kinderen betreft in besluitvorming en aanzet tot samenwerken voor de verbetering van de leefbaarheid in de klas, op school en in de omgeving. Als je dit samenbrengt met de visie van de school en passend maakt voor je eigen populatie, zijn jullie toppers in burgerschap!

Om met deze (belangrijke!) stap te helpen, hebben wij een BurgerschapsCanvas ontwikkeld. Dit is een gesprekstool waarmee je met je werkgroep burgerschap gestructureerd en volledig de verschillende onderdelen van burgerschap in je school afgaat. De BurgerschapsCanvas kun je downloaden op [www.kleinegrotedenkers.nl/burgerschap](http://www.kleinegrotedenkers.nl/burgerschap) of bekijken op de volgende pagina. Mochten jullie hier hulp bij nodig hebben, wij staan klaar om jullie te helpen!

Tot slot: de spel- en lesmaterialen van Kleine Grote Denkers worden doorlopend geïnnoveerd. Hierin spelen leerkrachten en andere experts een belangrijke rol. We nodigen iedereen uit om hier met ons over in gesprek te gaan en om samen burgerschap te borgen in het basisonderwijs!

Met vriendelijke groeten,

**Team Kleine Grote Denkers**





# Referenties



SLO (2013). Leermiddelenanalyse burgerschapsvorming. Analyse-instrument PO. Enschede: SLO. Gedownload van <http://downloads.slo.nl/documenten/analyseinstrument-burgerschap-po.pdf>

Dam, G. ten, Geijssel, F., Reumerman, R. & Ledoux, G. (2010). Burgerschapscompetenties: de ontwikkeling van een meetinstrument. *Pedagogische Studiën* (87) 313-333.

Dam, G. ten, Geijssel, F., Reumerman, R., Ledoux, G., Keunen, M., & Visser, A. (2014). *Burgerschap Meten. Handleiding Primair Onderwijs. Versie 1.2* Amsterdam/Soest: Universiteit van Amsterdam & Rovict BV.

Schulz, W., Ainley, J., Fraillon, J., Losito, B., & G. Agrusti (2016). *Assessment Framework. IEA International Civic and Citizenship Education Study 2016*. Amsterdam: IAE. Te raadplegen via: [https://www.iea.nl/fileadmin/user\\_upload/Publications/Electronic\\_versions/IEA\\_ICCS\\_2016-Framework.pdf](https://www.iea.nl/fileadmin/user_upload/Publications/Electronic_versions/IEA_ICCS_2016-Framework.pdf)

Inspectie van het Onderwijs (2016). *Burgerschap op school. Een beschrijving van burgerschapsonderwijs en de maatschappelijke stage*. Inspectie van het Onderwijs.

Visser, A. (2018). *Burgerschap in het basisonderwijs. Domeinbeschrijving ten behoeve van Peilingsonderzoek*. SLO: Enschede.

Dweck, C. (n.d.). *The power of believing that you can improve* [Video]. TED Talks. [https://www.ted.com/talks/carol\\_dweck\\_the\\_power\\_of\\_believing\\_that\\_you\\_can\\_improve?language=nl](https://www.ted.com/talks/carol_dweck_the_power_of_believing_that_you_can_improve?language=nl)

Pink, D. H. (2009). *Drive: De verrassende waarheid over wat ons motiveert*. Business Contact.

Hintze, J. M., Burke, M. D., & Beyerlein, S. (2013). Examining the relationship between student ownership of learning and student school engagement. *Psychology in the Schools*, 50(1), 40–52. <https://doi.org/10.1002/pits.21663>

Van Dycke, J. L., Martin, N. K., & Lovett, B. J. (2006). Increasing student responsibility through literacy portfolios. *Journal of Adolescent & Adult Literacy*, 49(5), 384–394.

Duckworth, A. L., Quinn, P. D., & Seligman, M. E. P. (2009). Positive predictors of teacher effectiveness. *Journal of Positive Psychology*, 4(6), 540–547.

Marzano, R. J. (2008). *The art and science of teaching: A comprehensive framework for effective instruction*. Association for Supervision & Curriculum Development.

Hattie, J., & Timperley, H. (2007). The power of feedback. *Review of Educational Research*, 77(1), 81–112.

## Geraadpleegd:

[burgerschap.slo.nl](http://burgerschap.slo.nl)

[https://www.eerstekamer.nl/wetsvoorstel/35352\\_verduidelijking\\_van\\_de](https://www.eerstekamer.nl/wetsvoorstel/35352_verduidelijking_van_de)

<https://www.onderwijsinspectie.nl/onderwerpen/onderzoekskader-2021-wat-is-erveranderd>

[https://slo-kerndoelen.files.svdcdn.com/production/uploads/assets/updates/DEF\\_kerndoelenboekje\\_BU\\_DG.pdf?dm=1709640714](https://slo-kerndoelen.files.svdcdn.com/production/uploads/assets/updates/DEF_kerndoelenboekje_BU_DG.pdf?dm=1709640714)



 06 - 57588407

 [contact@kleinegrotedenkers.nl](mailto:contact@kleinegrotedenkers.nl)

 [www.kleinegrotedenkers.nl](http://www.kleinegrotedenkers.nl)